

Ukrainian society require the formation of guidelines for the restoration of the state of functioning and accessibility of the social sphere, which was typical for the regions of Ukraine before the start of the Ukrainian-Russian war.

The criterion for the functioning and development of the social sphere should be financial availability, which in turn is determined by the population's ability to spend a certain amount of money on receiving social services. At the regional level in Ukraine, there are significant fluctuations in the incomes of the population, which is generally an objective phenomenon. The statistical data of the last decades allow us to state that in the vast majority of regional regions there was an increase in the well-being of the population. Expenditure on the social sphere in the regions of Ukraine is correlated with indicators of the number of family members, primarily the number of children in them. Traditionally, families with a small number of children are young and wages are not the main source of their income. At the same time, these families have high hopes for social support in various forms (scholarships, grants, targeted payments). Families with more children mainly form their budget from wages and in equal proportions from entrepreneurial activity and other social benefits. The structure of implemented services at the all-Ukrainian level includes transport, warehousing, postal and courier services, temporary accommodation and catering services, information and telecommunications services, real estate operations, professional, scientific and technical services, activities in the field of administrative and auxiliary service, education, health care and provision of social assistance, services in the system of art, sports, entertainment and recreation.

Keywords: social sphere, regions of Ukraine, spatial differentiation, incomes of the population, available social guidance services, implementation of social guidance services.

Надійшла 20.04.2023 р.

УДК 911.3:32 (477)

DOI:<https://doi.org/10.25128/2519-4577.23.1.8>

Іван РУДАКЕВИЧ

ГЕОПРОСТОРОВІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті охарактеризовані геопросторові аспекти фінансової спроможності територіальних громад Тернопільської області. Дане дослідження є актуальним, оскільки не всі громади регіону після їх створення виявилися фінансово спроможними. За результатами дослідження створені аналітичні картосхеми та виділено чотири групи територіальних громад за особливостями їх фінансової спроможності. Результати даного дослідження можна використати для удосконалення адміністративного поділу області та аналітичних досліджень розвитку громад.

Ключові слова: бюджет, доходи, територіальна громада, Тернопільська область, трансферт, фінансова спроможність.

Постановка науково-практичної проблеми, актуальність і новизна дослідження. Після завершення реформи децентралізації у 2020 році на території України було створено 1469 територіальних громад. Важливим критерієм створення об'єднаної територіальної громади була фінансова спроможність її бюджету. Тобто, завдяки власним доходам місцевого бюджету повинні покриватися його видатки. Однак у більшості територіальних громад (ТГ) виникають проблеми з їх фінансовою спроможністю. Незважаючи на те, що громади створювалися згідно затвердженої Верховною Радою України методики, все рівно виникають у них проблеми з наповненням місцевих бюджетів. Причому часто фактор географічного положення, наявності певних ресурсів або виробництв позитивно чи негативно впливає на фінансову спроможність територіальної громади. Власне на прикладі громад Тернопільської області досліджено геопросторові особливості фінансової

спроможності їх місцевих бюджетів.

Створення фінансово спроможних територіальних громад на території України є однією з оперативних цілей державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки [3]. Дане дослідження геопросторових особливостей фінансової спроможності ТГ у Тернопільській області дозволить виявити краще економічно розвинуті громади, а також такі, що потребують додаткової бюджетної підтримки. Варто врахувати, що опубліковані географічні дослідження з тематики фінансової спроможності громад Тернопільської області на даний час відсутні.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. Проблематика дослідження фінансової спроможності територіальних громад піднімалася у працях багатьох українських вчених. Наприклад, у дослідженні С.В. Сембер, О. Г. Чубаря, К. С. Машіко охарактеризовані підходи різних науковців щодо визначення

сутності фінансової спроможності територіальної громади [4]. Окремі геопросторові аспекти функціонування спроможних територіальних громад України розглянуто у дослідженні О. Склярської. Зокрема, звернено увагу на рівень дотаційності периферійних територіальних громад на прикладі Львівської області [5]. Науковицями М. Вандою, М. Влах і Л. Котик проаналізовано геопросторові аспекти фінансової спроможності адміністративних районів Львівської області [7]. У публікації Кириленко О. та Баранця Я. [2] охарактеризовано особливості забезпечення фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад Тернопільської області, зокрема виділено групи громад за доходами їх бюджетів. Однак дане дослідження втратило свою актуальність, оскільки у 2020 році були створені останні об'єднані територіальні громади та завершено реформу децентралізації. Окремі аспекти формування фінансової спроможності громад в Україні досліджувалися також у працях Гургули Т., Патицької Х., Подвірної Т., Немої О., Коваль В., Коломієць І., Пелехатого А., Сторонянської О., Хрупович С. та інших авторів.

Викладення основного матеріалу. Перші територіальні громади на території Тернопільської області були утворені у липні 2015 р. у результаті початку реалізації реформи децентралізації. Після її завершення у 2020 році та території регіону було створено 55 об'єднаних територіальних громад. Важливим фактором створення та подальшого функціонування територіальної громади як адміністративної одиниці є її фінансова спроможність, тобто здатність за рахунок надходжень місцевого бюджету покривати всі необхідні видатки. Згідно методики, розробленої Міністерством розвитку громад та територій України, аналіз фінансової спроможності територіальних громад базується на основі індикаторів потенціалу громади, враховуючи отримані з державного бюджету міжбюджетні трансферти, та визначає їхні порогові значення, а також алгоритм розрахунку інтегрального індексу розвитку потенціалу територіальних громад [6]. Для визначення індексу розвитку потенціалу територіальної громади використовуються наступні показники:

а) доходи загального фонду в розрахунку на одного мешканця (співвідношення обсягу доходів загального фонду без урахування трансфертів до кількості жителів відповідної громади, у гривнях);

б) частка видатків на утримання апарату ради територіальної громади та її виконавчих органів у бюджеті територіальної громади;

в) капітальні видатки в розрахунку на

одного мешканця;

г) рівень дотаційності бюджету територіальної громади (співвідношення обсягу базової чи реверсної дотації до загальної суми доходів загального фонду бюджету територіальної громади);

д) питома вага заробітної плати у видатках загального фонду бюджету територіальної громади;

е) видатки на культуру, фізичну культуру і спорт в розрахунку на 1 мешканця;

ж) частка доходів територіальної громади за рахунок трансфертів з державного бюджету;

з) частка місцевих податків і зборів у дохідній частині загального фонду бюджету територіальної громади [6].

За сприяння програми Ulead з Європою розроблений та успішно функціонує Інтернет-портал «Бюджети територіальних громад України», де охарактеризовані такі основні фінансові показники громад як доходи, видатки місцевих бюджетів та обсяг міжбюджетних трансфертів [1]. Власне на наявних даних станом на 2021 рік з цього порталу базується дане дослідження. Для аналізу фінансової спроможності територіальних громад Тернопільської області використані такі показники як доходи загального фонду бюджету, рівень дотаційності бюджету ТГ, частка доходів громади за рахунок міжбюджетних трансфертів. Завдяки цим основним індикаторам формуються інші показники розвитку громади (капітальні видатки та соціальні видатки, частка заробітної плати та адміністративних видатків у бюджеті).

Абсолютним лідером по доходах загального фонду місцевого бюджету є Тернопільська міська територіальна громада (понад 2 млрд. грн. у 2021 р.). Порівняно високі доходи до місцевих бюджетів у 2021 році отримали Чортківська, Збаразька, Бучацька, Кременецька, Козівська, Тербовлянська, Великоберезовицька, Байковецька територіальні громади. У них рівень доходів перевищив 100 млн. грн. Досить гарні результати по наповненню дохідної частини місцевих бюджетів у 2021 р. показали Підгаєцька (84 млн. грн.), Гусятинська (74 млн. грн.) громади, які є порівняно менш заселені та традиційно вважалися економічно депресивними місцевостями.

Найвищі доходи місцевого бюджету на одного мешканця у 2021 р. отримали Байковецька (11311 грн.) та Тернопільська (8930 грн.) громади завдяки значній концентрації промислового виробництва та бізнесу на своїх територіях. Окремою групою можна виділити приміські громади навколо м. Тернопіль з високими доходами на одного жителя: Великобірківська,

Великобerezовицька, Великогаївська, Білецька, Підгороднянська. Хоча на решті території Тернопільської області є кілька громад з доходами бюджетів на одного мешканця вище 5000 гривень: Білобожницька, Підгасцька, Трибу-

хівська, Чортківська (таблиця 1). Для порівняння середній обсяг доходів місцевого бюджету територіальної громади в Тернопільській області на одного мешканця у 2021 році становив 3911 гривень [1].

Таблиця 1

Виконання дохідної частини бюджетів територіальних громад Тернопільської області (за матеріалами порталу «Бюджети територіальних громад України») [1]

№ п/п	Назва громади	Доходи за 2020 р., млн. грн.	Доходи за 2021 р., млн. грн.	% відхилення	Населення, тис. осіб	Доходи на 1 ос., 2021 р., грн.
1	Байковецька	120,68	136,22	112,9	12,0	11311
2	Білецька	44,59	54,01	121,1	10,9	4957
3	Білобожницька	29,43	33,02	112,2	8,8	5182
4	Більче-Золотецька	10,42	14,18	136,1	3,9	3555
5	Борсуківська	16,24	19,09	117,5	6,3	3018
6	Васильковецька	23,99	28,19	117,5	8,1	3493
7	Великобerezовицька	105,43	120,09	113,9	23,2	5164
8	Великобірківська	30,75	42,65	138,7	6,0	7120
9	Великогаївська	53,95	69,38	128,6	11,3	6142
10	Великодедеркальська	16,22	19,64	121,0	6,3	3198
11	Вишнівецька	31,39	40,87	130,2	17,5	2338
12	Гримайлівська	31,12	40,01	128,6	9,5	4215
13	Заводська	22,25	25,32	113,8	6,9	3688
14	Залозецька	22,58	28,74	127,3	10,6	2719
15	Золотниківська	23,66	30,29	128,0	7,6	3981
16	Золотопотіцька	18,35	29,88	162,8	15,2	1968
17	Іване-Пустенська	9,02	12,75	141,4	4,8	2637
18	Іванівська	15,17	16,87	111,2	4,1	4125
19	Козлівська	12,27	16,89	137,7	4,4	3836
20	Колиндянська	13,48	15,20	112,8	6,6	2300
21	Коропецька	7,94	9,48	119,4	6,0	1578
22	Купчинецька	12,42	15,48	124,6	3,8	4062
23	Лопушненська	10,56	13,49	127,7	5,2	2608
24	Мельнице-Подільська	21,12	26,79	126,9	16,5	1618
25	Микулинецька	45,66	58,42	127,9	17,2	3398
26	Нараївська	16,77	21,00	125,3	6,8	3110
27	Нагірянська	23,59	23,07	97,8	8,6	2672
28	Озернянська	15,54	19,86	127,7	7,1	2805
29	Підгороднянська	28,38	34,72	122,3	7,4	4717
30	Саранчківська	13,03	17,46	134,0	6,4	2722
31	Скала-Подільська	33,03	37,39	122,3	10,3	3934
32	Скориківська	37,11	38,24	103,0	8,2	4649
33	Трибухівська	31,50	45,40	144,1	8,8	5182
34	Товстенська	37,19	50,05	150,1	18,3	3039
35	Бережанська	80,17	93,39	116,5	26,6	3508
36	Борщівська	89,46	102,65	114,7	29,2	3517
37	Бучацька	99,07	110,69	111,7	37,9	2919
38	Гусятинська	74,93	74,31	99,2	15,6	4761
39	Заліщицька	76,51	90,29	118,0	27,1	3337
40	Збаразька	141,64	169,68	119,8	38,9	4358
41	Зборівська	69,00	81,27	117,8	19,3	4216
42	Козівська	96,83	115,91	119,7	25,1	4621
43	Копичинецька	30,13	36,07	119,7	13,2	2739
44	Кременецька	129,06	156,03	120,9	42,1	3704

45	Лановецька	74,16	82,67	111,5	21,8	3801
46	Монастирська	50,57	59,13	116,9	19,4	3053
47	Підволочиська	79,58	89,03	111,9	18,5	4800
48	Підгаєцька	68,26	84,07	123,2	16,5	5091
49	Почаївська	37,25	45,78	122,9	5,2	2608
50	Скалатська	44,93	53,71	119,5	13,3	4022
51	Теребовлянська	106,43	123,58	116,1	30,7	4029
52	Тернопільська	1619,27	2032,71	125,5	227,6	8930
53	Хоростківська	48,77	54,73	112,2	13,7	3994
54	Чортківська	157,11	187,48	119,3	36,7	5110
55	Шумська	65,85	79,35	120,5	24,8	3198

Найнижчий рівень доходів загального фонду місцевих бюджетів протягом 2021 року отримали Коропецька, Іване-Пустенська, Більче-Золотецька та Лопушненська громади (рис. 1). Характерною рисою перших трьох згаданих громад є їх розташування на півдні області у межах Дністровського каньйону. Дані громади є сільськими із низькими обсягами доходів до місцевих бюджетів. Головною причиною цього є відсутність значних платників податків (наповнювачів бюджету) та низька економічна активність місцевого населення.

Найнижчий рівень доходів на одного мешканця за підсумками 2021 року отримали Коропецька (1578 грн.), Мельнице-Подільська (1618 грн.), Золотопотіцька (1968 грн.). Спільними рисами цих громад є значна віддаленість від обласного та районного центрів, від магістральних автошляхів і залізниць, а також порівняно низький розвиток місцевої економіки (табл. 1).

Якщо проаналізувати обсяг видатків місцевих бюджетів області у 2021 році, то абсолютним лідером є Тернопільська міська територіальна громада – 2,882 млрд. гривень. Досить високий рівень видатків у Кременецькій, Збаразькій, Чортківській, Бучацькій, Борщівській, Теребовлянській громадах (таблиця 2). Причини цього є наявність у цих містах – колишніх райцентрах багатьох об'єктів соціальної інфраструктури та комунального господарства, які потребують постійного дофінансування. Водночас найменші видатки місцевих бюджетів мають малі за кількістю населення, переважно сільські громади: Більче-Золотецька, Іванівська, Козлівська, Іване-Пустенська, Коропецька, Купчинецька (таблиця 2). Найвищі видатки місцевого бюджету на одного мешканця у 2021 році зафіксовані у Почаївській (25,9 тис. грн), Тернопільській (12,7 тис. грн.) та Байковецькій (12,8 тис. грн.) громадах. Варто зауважити, що у всіх громадах Тернопільської області у 2021 році видатки місцевих бюджетів перевищували

їх доходи, тобто виникав бюджетний дефіцит.

Найбільша різниця між доходами і видатками (дефіцит бюджету) у 2021 р. помітна у Тернопільській міській громаді (- 849,5 млн. грн.). Дещо менша ця різниця у Бучацькій (- 177 млн. грн.), Кременецькій (- 161 млн. грн.), Збаразькій (- 146 тис. грн.) територіальних громадах. Найменша різниця між доходами і видатками місцевого бюджету в 2021 р. була у Великобірківській (- 11,2 млн. грн.), Трибуківській (- 16,4 млн. грн.) сільських громадах. Однак якщо проаналізувати різницю між доходами і видатками (дефіцит бюджету) у відсотковому відношенні, то отримуємо інші результати і групи громад. Наприклад, у Байковецькій ТГ різниця між доходами і видатками становить майже 12%, Великобірківській – 21 %, Великоберезовицькій і Трибуківській – 26 %, Чортківській – 29 %, Великогаївській та Тернопільській – майже 30 %.

Варто виділити також групу громад із суттєвими проблемами щодо забезпечення видатків місцевих бюджетів власними надходженнями. У Золотопотіцькій ТГ лише 26 % видатків можна профінансувати за рахунок доходів загального фонду бюджету, у Мельнице-Подільській – 27 %, Коропецькій – 28 % (таблиця 2). Відповідно ці громади є «аутсайдерами» у показниках доходів бюджету на одного мешканця, що свідчить про їх низьку фінансову спроможність.

Для покриття дефіциту місцевого бюджету територіальні громади найчастіше використовують такі фінансові інструменти як надходження до спеціального фонду бюджету та трансферти з бюджетів вищих рівнів (обласного, державного). У переважній більшості громад Тернопільської області надходження до спеціального фонду бюджету мають невеликий обсяг. Своєю чергою територіальні громади отримують значний обсяг міжбюджетних трансфертів у вигляді субвенцій з державного чи обласного бюджету.

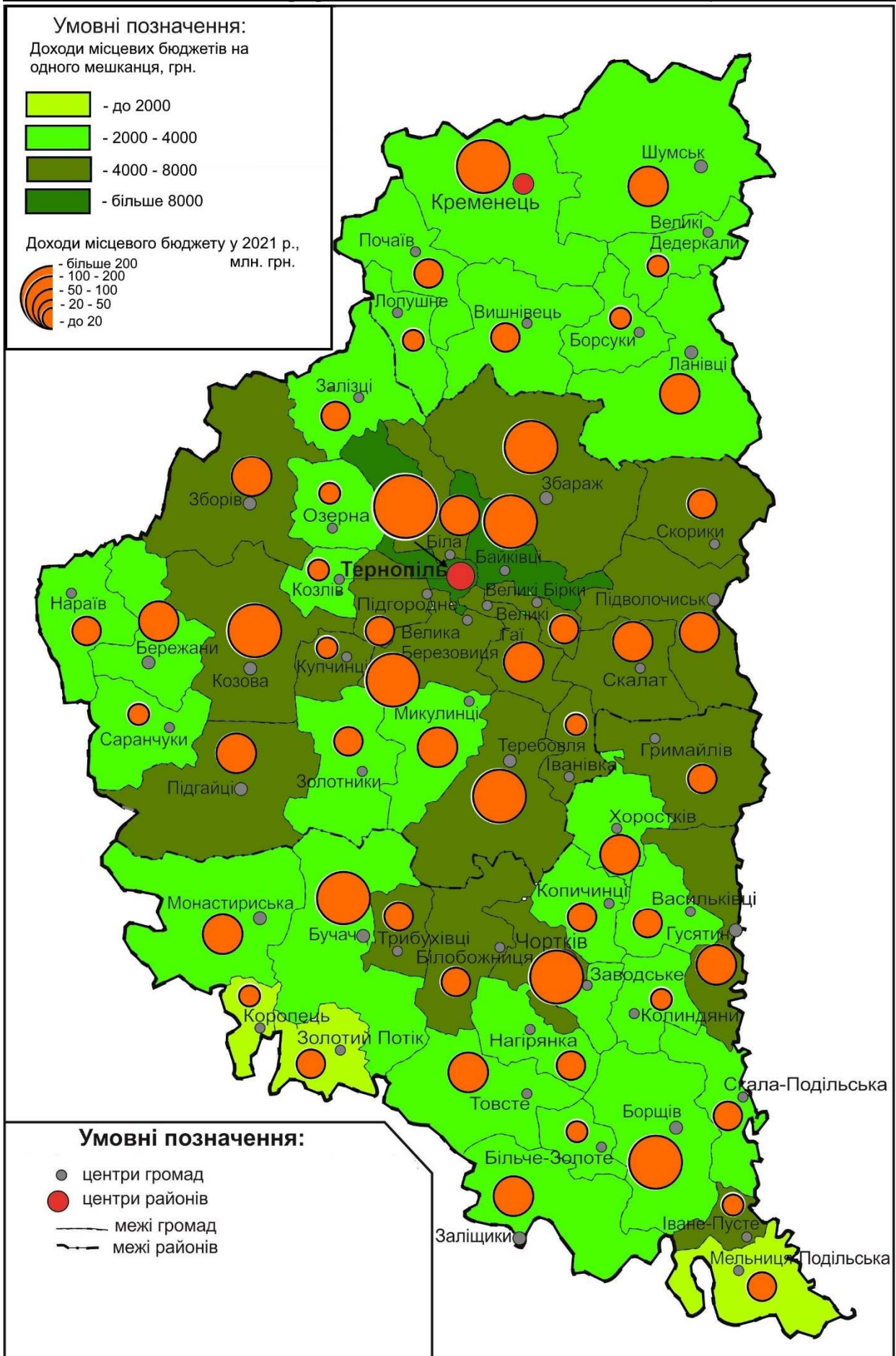

Рис. 1. Доходи загального фонду бюджетів територіальних громад Тернопільської області

Видатки та міжбюджетні трансферти територіальних громад Тернопільської області (за матеріалами порталу «Бюджети територіальних громад України») [1]

№ п/п	Назва громади	Доходи за 2021 р., млн. грн.	Видатки за 2021 р., млн. грн.	Трансферти за 2021 р., млн. грн.	Населення, тис. осіб	Трансферти на 1 ос., 2021 р., грн.
1	Байковецька	136,22	154,10	28,22	12,0	2340
2	Білецька	54,01	79,63	51,99	10,9	4770
3	Білобожницька	33,02	74,49	46,01	8,8	4250
4	Більче-Золотецька	14,18	27,74	14,90	3,9	3740
5	Борсуківська	19,09	48,39	33,97	6,3	5370
6	Васильковецька	28,19	66,20	38,55	8,1	4780
7	Великоберезовицька	120,09	162,14	65,68	23,2	2820
8	Великобірківська	42,65	53,84	17,51	6,0	2920
9	Великогаївська	69,38	98,38	38,54	11,3	3410
10	Великодедеркальська	19,64	49,64	33,29	6,3	5270
11	Вишнівецька	40,87	112,56	82,34	17,5	4710
12	Гримайлівська	40,01	75,81	41,44	9,5	4370
13	Заводська	25,32	43,70	26,67	6,9	3880
14	Залозецька	28,74	78,37	51,04	10,6	4830
15	Золотниківська	30,29	56,70	33,64	7,6	4420
16	Золотопотіцька	29,88	115,44	89,93	15,2	5920
17	Іване-Пустенська	12,75	32,27	22,49	4,8	4650
18	Іванівська	16,87	27,71	13,51	4,1	3300
19	Козлівська	16,89	28,36	14,71	4,4	3340
20	Колиндянська	15,20	47,77	29,23	6,6	4420
21	Коропецька	9,48	33,74	23,04	6,0	3840
22	Купчинецька	15,48	33,50	21,28	3,8	5580
23	Лопушненська	13,49	44,49	32,32	5,2	6240
24	Мельнице-Подільська	26,79	100,02	76,55	16,5	4620
25	Микулинецька	58,42	124,67	75,18	17,2	4370
26	Нараївська	21,00	48,94	34,28	6,8	5080
27	Нагірянська	23,07	53,45	36,09	8,6	4180
28	Озернянська	19,86	52,16	34,88	7,1	4930
29	Підгороднянська	34,72	48,75	25,53	7,4	3470
30	Саранчуківська	17,46	49,27	31,14	6,4	4860
31	Скала-Подільська	37,39	75,78	39,52	10,3	3850
32	Скориківська	38,24	61,76	26,39	8,2	3210
33	Товстенська	50,05	132,45	84,23	18,3	4590
34	Трибухівська	45,40	61,80	43,31	8,8	4940
35	Бережанська	93,39	176,67	89,17	26,6	3350
36	Борщівська	102,65	198,67	118,36	29,2	4060
37	Бучацька	110,69	287,83	168,65	37,9	4450
38	Гусятинська	74,31	125,20	50,17	15,6	3210
39	Заліщицька	90,29	195,34	112,79	27,1	4170
40	Збаразька	169,68	316,10	147,47	38,9	3790
41	Зборівська	81,27	146,29	71,33	19,3	3700
42	Козівська	115,91	192,21	87,83	25,1	3500
43	Копичинецька	36,07	91,78	61,03	13,2	4630
44	Кременецька	156,03	316,85	158,03	42,1	3750
45	Лановецька	82,67	169,32	87,25	21,8	4010
46	Монастирська	59,13	147,30	82,83	19,4	4280
47	Підволочиська	89,03	147,77	65,22	18,5	3520
48	Підгаєцька	84,07	138,65	58,08	16,5	3520
49	Почаївська	45,78	135,05	90,18	5,2	5040

50	Скалатська	53,71	101,74	51,18	13,3	3830
51	Теребовлянська	123,58	217,02	115,34	30,7	3760
52	Тернопільська	2032,71	2882,23	1437,07	227,6	6310
53	Хоростківська	54,73	99,82	65,40	13,7	4770
54	Чортківська	187,48	263,98	95,54	36,7	2600
55	Шумська	79,35	195,67	116,69	24,8	4710

Найвагомішою є них є освітня субвенція з державного бюджету для фінансування мережі навчальних закладів у населених пунктах громади. Високий обсяг трансфертів (субвенцій) вказує на низьку фінансову спроможність громади, особливо у порівнянні з доходами її бюджету.

Найвищий обсяг трансфертів до місцевого бюджету отримала Тернопільська міська ТГ — 1,437 млрд. гривень. Значний обсяг трансфертів також у бюджетах Борщівської, Бучацької, Заліщицької, Збаразької, Кременецької, Теребовлянської, Чортківської та Шумської громад (рис. 2). Причиною у необхідності надання таких високих трансфертів для міських територіальних громад Тернопільської області, аналогічні як і значних видатків їх місцевих бюджетів, — це наявність багатьох об'єктів соціальної інфраструктури та комунального господарства. Багато коштів потребують для своєї діяльності заклади освіти різних рівнів, основні видатки яких фінансуються у вигляді субвенції з державного бюджету України. Найменший обсяг трансфертів потребували Іванівська, Козлівська, Більче-Золотецька та Великобірківська громади – менше 20 млн. гривень у 2021 р. (таблиця 2). У цих громадах мала кількість об'єктів соціальної інфраструктури, які відповідно потребують менших субвенцій з інших бюджетів. Низький обсяг міжбюджетних трансфертів у 2021 р. потребували Байковецька (18 % від усіх видатків) і Великобірківська ТГ (32 % видатків) завдяки високому рівню доходів місцевих бюджетів (таблиця 2).

У 2021 р. на території Тернопільської області три громади перераховували також до державного бюджету реверсну дотацію: Тернопільська (71,4 млн. грн), Байковецька (25,0 млн. грн.) і Великобірківська (0,4 млн. грн) [1]. У цих громадах обсяг доходів перевищував більше 110 % показника в середньому по Україні, тому їх надлишки перераховувалися до державного бюджету. Однак ці три ТГ продовжували отримувати субвенції для дофінансування освіти, інфраструктури, соціальних видатків з бюджетів вищих рівнів.

Цікавим індикатором фінансової спроможності територіальних громад є співвідношення їх доходів бюджетів до міжбюджетних

трансфертів. Цим більша перевага трансфертів над доходами, то відповідно менші можливості ТГ бути фінансово спроможною. Тобто, громади, які покривають більше половини своїх видатків за рахунок трансфертів (головно субвенцій) суттєво залежать від фінансових надходжень з державного та інших бюджетів, що вказує на їх низьку фінансову спроможність. Станом на 2021 рік з 55 територіальних громад Тернопільської області у 21 громаді доходи загального фонду бюджету перевищували обсяг трансфертів. Найкращий показник має Байковецька громада, в якій доходи перевищують трансферти майже у 5 разів. У Великоберезовицькій, Великобірківській та Чортківській ТГ доходи перевищують трансферти приблизно у 2 рази. У Трибухівській та Скалатській громадах співвідношення між доходами і трансфертами є приблизно однаковим з різницею у 2-2,5 млн. грн. Водночас у 24 громадах області обсяг міжбюджетних трансфертів перевищують доходи місцевих бюджетів. Найгірша ситуація у Золотополицькій, Коропецькій, Лопушненській та Мельнице-Подільській громадах, де обсяг трансфертів вищий за доходи бюджетів у 2,5-3 рази. З міських громад найгірші показники отримала Почаївська ТГ, де трансферти перевищують доходи у два рази. Таким чином, бюджетні надходження останніх перелічених громад залежать на 50-75 % від трансфертів з державного та обласного бюджетів. Це означає, що ця група громад (Золотополицька, Коропецька, Лопушненська, Мельнице-Подільська, Вишнівецька, Почаївська) неспроможні забезпечити більшість бюджетних видатків за рахунок власних надходжень.

Згідно запропонованих картосхем чітко простежуються групи громад за рівнем їх доходів, видатків і міжбюджетних трансфертів. Відповідно можна виділити кілька груп територіальних громад Тернопільської області за особливостями їх фінансової спроможності:

1. Фінансово спроможні громади, в яких рівень доходів загального фонду несуттєво нижчий за видатки бюджету, невеликий обсяг міжбюджетних трансфертів (Байковецька, Великобірківська, Великоберезовицька, Трибухівська);

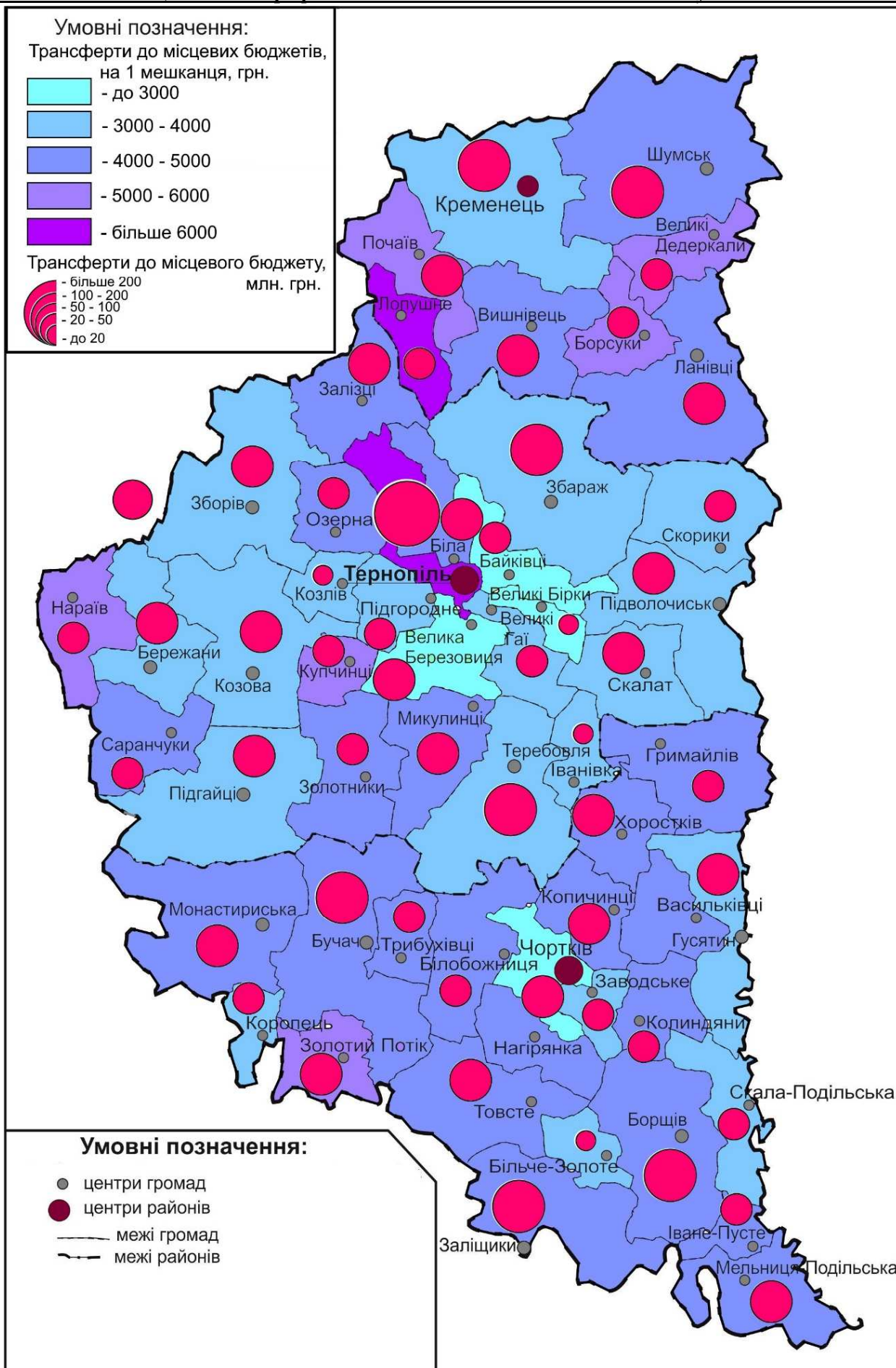

Рис. 2. Міжбюджетні трансфери бюджетів територіальних громад Тернопільської області

2. Умовно фінансово спроможні громади, в яких видатки суттєво перевищують доходи бюджету, однак залежність від міжбюджетних трансфертів невисока (обсяг доходів вищий за міжбюджетні трансферти – Білецька, Великогаївська, Іванівська, Підгороднянська, Скориківська, Козівська, Підгаєцька, Тернопільська, Чортківська);
3. Громади з низьким рівнем фінансової спроможності, в яких обсяг доходів нижчий за обсяг міжбюджетних трансфертів, що ускладнює виконання видаткової частини місцевого бюджету (більшість сільських громад, Бучацька, Заліщицька, Копичинецька, Монастирська, Почаївська, Шумська міські громади);
4. Фінансово неспроможні громади, в яких обсяг доходів бюджету не забезпечує навіть половини його видатків, висока залежність від трансфертів (Вишнівецька, Золотопотіцька, Коропецька, Лопушненська, Мельнице-Подільська громади).

Загалом дане групування майже співпадає з градацією територіальних громад за рівнем доходів загального фонду місцевого бюджету, що відображено у картосхемі рисунку 1. Загалом громади з рівнями бюджетних доходів на одного мешканця вище середнього по області (3911 грн./особу в 2021 р.) є переважно фінансово спроможними. Водночас ТГ з доходами на одного мешканця нижчими середнього по області показника, є здебільшого фінансово неспроможними. Група громад на південних межах області з низькими доходами (Золотопотіцька, Коропецька, Мельнице-Подільська) є фактично фінансово неспроможними. Згідно діючої методики формування спроможних громад їх складно приєднати до більш розвинутих сусідніх громад через невідповідність деяким критеріям (наприклад, відстань до центру громади). Тому поки державний і обласний бюджети надалі будуть змушені дофінансовувати такі громади через механізми субвенцій та міжбюджетних трансфертів.

Одним з можливих варіантів покращання фінансової спроможності таких громад є розвиток місцевих ініціатив і малого бізнесу.

Для групи депресивних громад на півдні області (Золотопотіцька, Коропецька, Мельнице-Подільська) перспективним є розвиток екологічного та сільського зеленого туризму, який поліпшить зайнятість населення та місцеву економіку. Значні надходження можна отримати від розвитку сфери садівництва і виноградарства, оскільки на території цих громад є необхідні природні умови та традиції.

Висновки та перспективи використання результатів дослідження. Питанням вивчення фінансової спроможності територіальних громад присвячено багато наукових праць, однак дослідження його геопросторових аспектів для Тернопільської області наразі відсутні. Як основні показники фінансової спроможності громад взято доходи загального фонду бюджету, його видатки та обсяги міжбюджетних трансфертів. Проаналізовано також такі показники як доходи місцевого бюджету та величина трансфертів на одного мешканця. На основі геопросторового аналізу перелічених показників розроблено картосхеми, які характеризують рівні доходів і міжбюджетних трансфертів у територіальних громадах Тернопільської області. Найкращі показники фінансової спроможності помітні у Байковецькій, Великобірківській, Тернопільській, Чортківській ТГ, а найгірші – у периферійних Золотопотіцькій, Коропецькій та Мельнице-Подільській громадах.

Результати даного дослідження можна використати для удосконалення адміністративно-територіального поділу території Тернопільської області у контексті формування більш спроможних територіальних громад. Однак найпроблемніші щодо фінансової спроможності громади південної частини регіону важко приєднати до сусідніх ТГ через невідповідність більшості критеріїв методики формування таких адміністративних одиниць. Результати геопросторового дослідження фінансової спроможності територіальних громад Тернопільської області також будуть корисними при створенні аналітичних звітів та описів, зокрема при розробці стратегій регіонального та місцевого розвитку територій.

Література:

1. Бюджети територіальних громад України. URL: https://public.tableau.com/app/profile/ulead/viz/_16360623127390/sheet0 (дата звернення: 20.03.2023).
2. Кириленко О., Баранець Я. Досвід забезпечення фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад. Вісник Економіки, 2020 № 3. С. 54-68.
3. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.03.2023).
4. Сембер С. В., Чубарь О. Г., Машіко К. С. Теоретичні підходи до визначення сутності фінансової спроможності та фінансових ресурсів територіальної громади. Регіональна економіка, 2015, №3. С. 81 – 90.
5. Склярська О. Функціонування спроможних територіальних громад України: суспільно-географічні аспекти // Наукові

записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Сер. Географія. Тернопіль : Тайп, 2022. Вип. 2. (53). С. 69-75.

6. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня фінансової спроможності територіальних громад. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/751/0_Проект_Методичні_рекомендації.pdf (дата звернення: 20.03.2023).
7. Vlach, M., Vanda, I. and Kotyk, L. 2023. On the problem of financial capacities of administrative districts of Lviv Oblast. Journal of Geology, Geography and Geoecology. 31, 4 (Jan. 2023), 761-772.

References:

1. Biudzhety terytorialnykh hromad Ukrainy. URL: <https://public.tableau.com/app/profile/ulead/viz/16360623127390/sheet0> (data zvernennia: 20.03.2023).
2. Kyrylenko O., Baranets Ya. Dosvid zabezpechennia finansovoi spromozhnosti obiednanykh terytorialnykh hromad. Visnyk Ekonomiky, 2020 № 3. S. 54-68.
3. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi stratehii rehionalnogo rozvytku na 2021-2027 roky. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 05.08.2020 r. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 25.03.2023).
4. Sember S. V. , Chubar O. H. , Mashiko K. S. Teoretychni pidkhody do vyznachennia sutnosti finansovoi spromozhnosti ta finansovykh resursiv terytorialnoi hromady. Rehionalna ekonomika. 2015, №3. S. 81 – 90.
5. Skliarska O. Funktsionuvannia spromozhnykh terytorialnykh hromad Ukrainy: suspilno-heohrafichni aspekty // Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnogo pedahohichnogo universytetu im. Volodymyra Hnatiuka. Ser. Heohrafiia. Ternopil : Taip, 2022. Vyp. 2. (53). S. 69-75.
6. Metodichni rekomendatsii shchodo otsinky rinvia finansovoi spromozhnosti terytorialnykh hromad. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/751/0_Проект_Методичні_рекомендації.pdf (data zvernennia: 20.03.2023).
7. Vlach, M., Vanda, I. and Kotyk, L. 2023. On the problem of financial capacities of administrative districts of Lviv Oblast. Journal of Geology, Geography and Geoecology. 31, 4 (Jan. 2023), 761-772.

Abstract:

Ivan Rudakevych. GEOSPATIAL ASPECTS OF FINANCIAL CAPACITY OF TERRITORIAL COMMUNITIES OF TERNOPIL REGION

In the article geospatial aspects of the financial capacity of territorial communities of Ternopil region are described. The need to conduct such a study has been updated, since not all communities in the region were financially capable after their creation. Scientific studies on the subject of financial capacity of territorial communities are characterized. Criteria for determining the financial capacity of territorial communities were defined according to the methodology of the ministry of community and territory development of Ukraine. For this research were used following indicators: revenues of the general fund of the local budget, the amount of subsidies and interbudgetary transfers. The largest local budget revenues in 2021 were mainly received by larger urban communities (Ternopil, Chortkiv, Zbarazh) and Baikivtsi and Velyka Berezovytsia rural territorial communities. Their income amounted to more than 100 million hryvnias. Ternopil and Baikivtsi territorial communities received the largest local budget revenues per inhabitant. A group of suburban communities around the city of Ternopil stands out, in which budget revenues are higher than the average for the region. The lowest level of revenues of the general fund of local budgets in 2021 was received by Zoloty Potik, Koropets and Mel'nytsia-Podil'ska territorial communities, which are located in the peripheral zone in the south of the region. The reason for the low incomes of these communities is their distance from economic centers, weak development of transport infrastructure and local business. Ternopil City Territorial Community has the highest local budget expenditures - 2.8 billion hryvnias. Budget expenditures are also quite high in the urban communities of Borshchiv, Buchach, Zbarazh, Kremenets, Terebovlia, and Chortkiv. The main reason for such high expenses is the presence of many social infrastructure institutions. In turn, the lowest expenditures of local budgets are mainly rural communities with a small amount of social facilities: Ivanivka, Kozliv, Ivane-Puste, Koropets, Kupchyntsi. The highest budget expenditures per inhabitant in 2021 were in Baikivtsi, Pochaiv and Ternopil territorial communities. In all communities of the Ternopil region in 2021, the expenditures of local budgets exceeded their revenues, that is, a budget deficit arose. The biggest difference between income and expenses (budget deficit) was observed in Ternopil, Buchach, Kremenets, and Zbarazh urban territorial communities. The smallest budget deficit was in Velyki Birky and Trybukhivtsi rural communities. In terms of percentage, the difference between income and expenses was almost 12% in Baikovtsi communities, 20-30% in Velyki Birky, Velyka Berezovytsia, Trybukhivtsi, Chortkiv, Velyki Hai and Ternopil territorial communities. However, only 26-28% of expenses can be financed from the revenues of the general fund of the budget in Zoloty Potik, Koropets, Mel'nytsia-Podil'ska territorial communities. These communities are underdeveloped with low own budget revenues, which is indicated their low financial capacity. To cover the deficit of the local budget, territorial communities of the Ternopil region most often use transfers from the budgets of higher levels. A high amount of transfers per inhabitant indicates the low financial capacity of the community, especially in comparison with the income of its budget. The highest amount of transfers to the local budget in 2021 was received by the Ternopil City Territorial Community - 1.437 billion hryvnias. A large amount of involved transfers is also in the budgets of Borschiv, Buchach, Chortkiv, Kremenets, Terebovlia, Zalishchyky, Zbarazh and Shumsk communities. The reason for this is the presence of many objects of social infrastructure and communal services in these urban communities. The communities of Ivanivka, Kozliv, Bil'che-Zolote, and Velyki Birky required the smallest amount of transfers - less than 20 million hryvnias in 2021. At the same time, the local budgets of the Ternopil, Baikivtsi, Velyki Birky communities in 2021 paid a reverse subsidy to the state budget thanks to high revenues. In 21 territorial communities of the Ternopil region in 2021, budget revenues exceeded the amount of transfers. Baikivtsi, Velyki Birky, Velyka Berezovytsia, and Chortkiv communities had the best indicators. In

24 communities of the region, the amount of inter-budgetary transfers exceeds the incomes of local budgets. The worst situation is in Zoloty Potik, Koropets, Lopushne and Melnytsia-Podilska communities, where the amount of transfers is 2,5-3 times higher than budget revenues. Zoloty Potik, Koropets, Lopushne, Mel'nytsia-Podil'ska, Vyshnivets, Pochaiv territorial communities are unable to provide the majority of budget expenditures at the expense of their own revenues, since their budget revenues depend on 50-75% of transfers from the state and regional budgets. In the article presented maps, where it is possible to trace groups of communities according to the level of their incomes, expenditures and inter-budgetary transfers. In the Ternopil region, several groups of territorial communities can be distinguished according to the peculiarities of their financial capacity: financially capable communities (Baikivtsi, Velyki Birky, Velyka Berezovytsia, Trybukhivtsi), conditionally financially capable communities (Bila, Velyki Hai, Ivanivka, Pidhorodne, Pidhaitsi, Ternopil, Chortkiv), communities with low level of financial capacity (Buchach, Zalishchyky, Kopychyntsi, Monastyryska, Pochaiv, Shumsk urban communities), financially incapable communities (Vyshnivets, Zoloty Potik, Koropets, Lopushne, Mel'nytsia-Podil'ska). The results of this research can be used to improving administrative division of the Ternopil region, for analytical studies of the budget policy of communities, strategic plans, and the development of territories.

Key words: budget, financial capacity, revenue, Ternopil region, territorial community, transfer.

Надійшла 10.04.2023 р.

УДК 39:911.3 (=161.2:1-87)

DOI:<https://doi.org/10.25128/2519-4577.23.1.9>

Андрій ЗУБИК

УКРАЇНЦІ В СЛОВАЧЧИНІ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПЕРЕПISУ НАСЕЛЕННЯ 2021 Р.)

У статті проаналізовано основні показники перепису населення 2021 р., які дають змогу дослідити українців в Словаччині. Зокрема, це етнічні, мовні, релігійні та демографічні критерії програми перепису. За результатами їхнього опрацювання складено низку карт в середовищі програми ArcMap, які відображають особливості розселення українців, індекс етнічного та мовного різноманіття тощо.

Ключові слова: українська діаспора, зарубіжні українці, перепис населення, етнічна належність, рідна мова, конфесійна належність, індекс етнічного різноманіття, індекс мовного різноманіття, етномовна відповідність.

Постановка науково-практичної проблеми, актуальність і новизна дослідження. Україна належить до країн, які мають численні діаспори, тобто значна кількість українців, проживає поза межами своєї історичної батьківщини. Причинами цього стали політична і трудова міграція та проведення кордонів між країнами. Внаслідок останнього чинника українці опинилися поза межами України не через рух населення, а через рух самого кордону. Американський дослідник Р. Брубейкер називає такі спільноти діаспорами катаклізму, підкреслюючи трагізм їхнього утворення.

Українців в Словаччині важко зарахувати до «класичної» діаспори. Такі діаспори формуються внаслідок факторів виштовхування, які діють на етнос на його історичній батьківщині. Прикладом може бути складна економічна ситуація, переслідування через етнічну, мовну чи конфесійну належність, еміграція внаслідок воєнних дій чи природних катаклізмів тощо. Тобто частина українців, які проживають в Словаччині, емігрували сюди внаслідок причин, перелічених у попередньому реченні. Частиною сере-

довища українців у Словаччині сформували українці, які емігрували до цієї країни після поразки національно-визвольних змагань у 20-их рр. ХХ ст., а також вояки УПА, які перетинали радянсько-чехословацький кордон та проходили процес інтернавання.

Проте важливою складовою українства у Словаччині є автохтонне (корінне) населення північно-східної частини країни, яке проживає на найзахіднішому ареалі української етнічної території. Значною проблемою, що впливає на збереження етнічної ідентичності українців у Словаччині, особливо тих, які проживають на українських етнічних територіях, є те, що вони не були включені до процесів державотворення та консолідації українців на початку ХХ ст. Винятком може бути період, коли Закарпаття під назвою автономного краю Підкарпатська Русь було у складі тогочасної Чехословаччини.

Варто зазначити, що політичні реалії ХХ ст. значно вплинули на збереження етнічної ідентичності українців у Словаччині. Передусім це дві Світові війни, ставлення до українців, словакізація греко-католицької церкви,